

KÜRESEL KAPİTALİZM VE DEVLET

Örsan Ö. AKBULUT*

Özet: Küresel kapitalizm, finansal sermayenin üretim üzerinde baskın olması ve bu sermayeden sağlanan kârların büyüklüğü ile farklılaşmaktadır. Ancak, finansal sermaye doğrudan yatırıma dönüşmediğinde ortaya çıkan finansal krizler, artı-değere dayalı üretimin varlığını koruduğunu ortaya koymakta ve küreselleşmeyi kapitalizmin bir aşaması olarak konumlandırmaktadır. Küresel kapitalizm, diğer yandan ise, para ve sürekli sermayenin üçlü blokta merkezileşmesi ve yoğunlaşmasıyla da farklılaşmaktadır. Tüm bu nitelikler kapsamında, küresel kapitalizm ve devlet ilişkisi, başta finansal sermaye olmak üzere ve sınırlı olarak da sürekli sermayenin dolaşımını kolaylaştırmak ve akışkanlığı arttırmaya yönelik olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Bu yeniden yapılandırma, bir yandan, refah devletine ilişkin hizmetlerin sivil kamusalılık kapsamında piyasaya devri ile diğer yandan ulus-devletin emeğin hareketliliğini kontrol etmek ve toplumsal düzeni sağlamakla içeriklenen konumu kapsamında farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, günümüzde gerçekleştirilen devlet reformu, küresel sermaye ile kapitalist devlet arasında yeni ilişkilerin örgütlenmesini kapsamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küresel kapitalizm, refah devleti, finansal sermaye, üçlü bloklaşma, ulus-devlet

Global Capitalism and State

Abstract: Global capitalism is dominant on the production of financial capital, and this varies with the size of the capital gains provided. However, the financial capital of the resulting financial crisis has not transformation into direct investment, based on the production of surplus-value and the globalization of capitalism continues to exist as a phase positions reveal that. Global capitalism, on the other hand, the centralization and concentration of money and the constant capital varies triad. All these qualities within the scope of global capitalism and state relations, especially financial capital and limited to facilitating the movement of capital and the fluidity of the continuous re-structured to increase. This re-structured, on the one hand, the services of the welfare state on the other hand with the transfer of non-publicity released under the nationality principle of the nation-state to control the mobility of labor and social order rather than to perform to ensure the scope of the new position differs. Therefore, the reform of the state today, includes organization new relations between global capital and the capitalist state.

Keywords: Global capitalism, welfare state, financial capital, triadization, nation-state

Küresel dönemde, küresel kapitalizm ve devlet arasındaki ilişkiyi tartışmak aynı zamanda kapitalizm ve devlet arasındaki ilişkiyi tartışmak anlamına gelmektedir. Bu ilişki, ilgili literatürde sürekli gündemde kalan ve sorun olma niteliği devam eden bir konu olma karakteri de taşımaktadır. Konunun, bir açıklama sorunu olarak sürekliliğinin temel nedeni, kapitalizmin bütüncül olarak ele alın(a)maması ve bu kapsamda yapılması gereken çözümlerinin yöntemsel ve kavramsal olanaklarının tam olarak kullanıl(a)mamasından kaynaklanmaktadır. Güncel literatürde, özellikle baskın olan bilimsel paradigmlar karşısında sürekli savunmada kalınmaktan dolayı, kapitalizmin bütüncül çözümlenmesi ve bu kapsamdaki çözümlenme araçlarından ve yaklaşımlarından çok, yorumsamacı yöntemler daha fazla yeğlenmekte veya yeğlenmek zorunda

kalınmaktadır. Tüm bunlar karşısında, toplumsallığa, doğa-insan-toplum bütünlüğünde yaklaşmak, sadece var olan toplumsallığın anlaşılması ve değiştirilmesi bakımından değil, evrenin kavranması bakımından da sonsuz olanaklar içermektedir.

Küresel dönem, kapitalizmin yeni bir aşaması olarak, hem kapitalizmin temel niteliklerinin devamlılığını taşımakta hem de var olan yeni sermaye birikiminin dinamikleri kapsamında belli farklılıklar içermektedir. Bu farklılıkların en önemlilerinden biri, kapitalist devletin, ulus-devlet konumu ve refah devleti olma niteliğindeki aşınmadır. Bu yazıda, günümüzde gerçekleştirilen devlete ilişkin yeni düzenlemelerin tekil birer düzenleme olarak ele alınması ve sadece sonuçlarına odaklanarak sonuçlar çıkarılmasından çok, bu düzenlemelerin kapitalizmin

*Prof. Dr., Öğretim Üyesi, TODAİE

bütünlüğündeki yerinin saptanıp, buradan hareketle açıklanması amaçlanmaktadır. Yapılacak olan inceleme ve tartışmada, ana akım mantık kalıpları içindeki salt düşünsel bir fetişizm olarak nitelendirilebilecek olan bir kuramsallık kapsamamakta; somut gerçekliği kavrayabilmek bakımından somut-soyut-somut bütünlüğünde bir açıklama yani düşünme eylemliliği içerilmektedir.

Küresel Kapitalizm ve Üçlü Bloklama "Triadization"

Kapitalizmin temel dinamiklerinden biri, artı-değerin sürekliliği için sermayenin genişleyerek (self-expansion) birikmesidir (**Wood, 2003**). Neo-liberal literatür ve siyasa yapıcılar tarafından ifade edilen ideolojik bir kavramlaştırma olarak küreselleşme, aslında, sermayenin bu temel dinamiğinin dönemsel koşullar kapsamındaki farklılaşmış aşamalarından biridir. Farklılaşmalar, hem finansal sermayenin ekonomi içindeki konumunun niteliği hem de para- sürekli sermayenin yoğunlaşma düzeyi ve mekanı bakımlarından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, finansın kapitalizm içindeki konumu ile küresel dönemde üretimin niteliği tartışılmadan, devlete ilişkin olarak yapılan yeniden düzenlemelerin temel karakteristiklerini açıklamak olanaklı olmaz.

Küresel kapitalizmdeki farklılaşmaların somutluklarından biri, sermayenin finansallaşma düzeyinin artması ve finansal sermayenin üretim-sanayi üzerinde baskın konuma gelmesidir. Üretim ile finans arasındaki geleneksel ilişkide, finans dolaşımının bir unsuru olduğundan, üretimin bir türevi veya yardımcı konumunda bulunmaktaydı (**Foster, 2008**). Dolayısıyla, finans, kapitalist üretim biçiminde, bu üretim biçiminin artı-değer üretme odaklı yapısı gereği, dolaşımının bir unsuru olmaktan başka bir nitelik taşımamıştır. Her ne kadar, dünya sistemleri yaklaşımının farklı yazarlarınca, mali birikime dayalı sistemik birikim döngülerinden (systemic cycles of accumulation) söz edilse de, kapitalist birikimi emeğin değer yaratıcı niteliğinden soyutlamak yoluyla salt birikime indirgeyerek açıklamak tartışmalıdır.

Bin dokuz yüzlü yılların başında yoğunlaşmaya başlayan üretim-finans ilişkisi de büyük ölçüde kapitalist üretime özgü belirtilen sınırlar içinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, tarihsel koşullar ile kapitalist üretimin birikim dinamiklerine göre farklılaşan niteliği gereği, küresel kapitalizmde finansın konumu, 1900'ler veya 1940'lar sonrasındaki üretim-finans ilişkisinin birebir aynısı konumunda olmamıştır. Küresel kapitalizmde finans, üretim üzerinde baskın konuma geçmiştir (**Foster, 2008**).

Ancak, finansın üretim üzerindeki baskınlığı, artı-değer üretimi biçiminde karakteristik kazanan kapitalist üretimin ve bu üretime dayalı emeğin, üretimin ve toplumsal yaşamın merkezi olmaktan çıktığı anlamına gelmemektedir. Bilindiği gibi üretim, artık-değerin ve onun yeniden üretimi ile sermayenin genişlemesinin tek kaynağıdır (**Holloway, 1994**). Bundan dolayı, finansallaşma düzeyindeki artış, kapitalist üretimin önceden yaratılmış değerlerin yeniden-değerlenmesi (re-valued) dışında bir anlam taşımaz. Finans, reel sektörde yaratılan değerlerin yeniden değerlendirilmesi olduğundan yeni değer yaratamaz (**Yeldan, 2009**). Dolayısıyla, küresel kapitalizmde, finansın konumunun niteliksel bir farklılaşma oluşturmadığı hatta finansın üretim üzerindeki baskınlığının da bu yönde bir sonuç doğurmadığı görülmektedir. Ancak, bunlar, küresel kapitalizmin farklılaşan bir niteliğinin olmadığı anlamına gelmez. Küresel kapitalizmin finansını farklılaştıran, yeniden değerlendirme yoluyla yaratılan finansal kârların büyüklüğüdür. Bu kârların varlığından dolayı, belli durumlarda, kapitalizmde üretimin klasik şeması olan M-C-M', M-M' haline dönüşmüştür (**Yeldan, 2009**). Ancak, küresel kapitalizmde, finansal kârlardaki artışın yüksekliği, sanayide kapasite kullanım oranının düşmesi karşısında, finansal kârların ulusal hasıladan (GDP) daha fazla artmasından kaynaklanmaktadır. Üretimde-sanayide, 1970'li yıllardan başlayarak, 1995-2000 dönemi istisna olmak üzere, ortaya çıkan daralma, para-sermayenin finans alanına akmasına neden olmuş bu da finansın üretim üzerinde baskın konuma geçmesine yol açmıştır (**Foster, 2008**).

İlgili literatürde, finansın üretimden bağımsızlaştığı yönünde değerlendirmeler de yapılmaktadır. Bu değerlendirmelerin dayanaklarından biri, finansallaşmanın durgunluk yarattığı tezidir (**Foster, 2008**). Bu tez, tamamen yanlış olmamakla birlikte eksiktir. Çünkü, küresel kapitalizmde finansal sermayenin, sabit-sürekli sermayeden farklılaşması, 1970'li yıllarda ortaya çıkan aşırı-üretim/eksik tüketim merkezli durgunluktan (stagnation) kaynaklanmaktadır. Tarihsel olarak, finansallaşma düzeyindeki artış, kendiliğinden veya salt parasal dinamiklerden hatta para siyasalarından kaynaklanmamış; üretimden ve üretime bağlı birikim dinamiklerinin farklılaşmasından doğmuştur.

Finansın ekonomide merkezi konuma gelmesinin ve bu konumda bulunmasının iki tür sonucu veya etkisi olmuştur. Bunlardan ilki, finansal sermayenin yeniden değerlendirme yoluyla yarattığı kârlar, üretime para-sermaye olarak aktarıldığında, küresel

kapitalizmin finansı, üretimi harekete geçirebilmektedir (the wealth effect). Diğeri ise, para-sermaye üretime aktarılmadan salt para olarak tutulduğunda, bu küresel kapitalizmin finansal krizlerini (bubble) ortaya çıkartarak, üretim üzerinde dışlama etkisi yaratmaktadır (crowding out effect) (**Foster, 2008**). Finansın üretimden bağımsızlaşmasına dayanak olarak gösterilen, finansallaşmanın durgunluk yarattığı tezi ancak bu koşul altında geçerlilik elde edebilmektedir. Oysa ki, finansal krizler paranın tek başına ya da üretimden bağımsız bir değerinin olmadığı en önemli kanıtı olmakta ve aynı zamanda küreselleşmenin kapitalizmden farklılaşmadığı tam tersine artı-değerin üretimin odağında yer almaya devam ettiğinin de tipik bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır.

Finansal kârların aşırı artışına karşılık, 1970'li yıllardan başlayarak, ücret ve maaşlarda görülen büyük oranlı düşüşler ve genel borçlanma ile hane halkının borçlanma düzeyinde ortaya çıkan yine büyük oranlı artışlar (**Foster, 2008**), küresel kapitalizmde bölüşüm bakımından da kapitalizmin dinamiklerinin sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Ücret ve maaşlar artmamasına karşılık, talep, tüketici kredileri ile kredi kartları gibi araçlarla borçlanma yoluyla artırılmakta, sürdürülmekte; daralan sanayi-üretim sektöründe yaratılan değer ile toplam borçlar arasında büyük farklar oluşturulduğu görülmektedir. Bin dokuz yüz elli dokuzda ulusal hasılanın (GDP) bir yüzdesi olarak toplam borç %151'den 2007'de astronomik bir artışla %373'e çıkmıştır. Farka bakıldığında, küresel kapitalizmde, işgücünün borçlandırılarak, borç ve borç faizi üzerinden bir dolaylı artık transferinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunların yanı sıra, küresel kapitalizm döneminde, işgücü istihdamının büyük ölçüde hizmet sektörüne kayması, artı-değerin kaynağı ve niteliğinin farklılaştığı iddialarını gündeme getirmiştir. Ancak, bir ara sektör olarak hizmet, doğrudan değer yaratamamakta, değer yaratılmasına katkı sağlamaktadır. Hizmet sektöründe işgücü istihdamının yoğunlaşmasının sonuçları, artı-değerin kapitalist üretimin merkezinde olduğunu ve olmaya devam ettiğini ispatlamaktadır. Nitekim, küresel kapitalizm dönemindeki toplam yaratılan hasıla rakamlarının düşüklüğü ve dünya ekonomisinin yıllık ortalama büyüme oranlarındaki azalmalar bunun göstergeleridir.

Küresel kapitalizmin diğer karakteristiğinin, sermayenin genişlemesi olduğu ve bunun üçlü bloklaşma "triadization" biçiminde somutlaştığını belirtmiştik. Sermayenin genişleme eğilimi özellikle, 1870 krizi

sonrasında yeniden yapılanan kapitalizmde, emperyalizm olarak adlandırılmış ve somutlaşmıştır. Yirminci yüzyılın başında, kapitalizmin özel bir aşaması olarak kabul edilen emperyalizm, temel olarak, sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme süreçlerini kapsamaktadır (**Callinicos, 2007**). Yeni emperyalizm olarak ifade edilen ve 1970 krizi sonucu somutlaşmaya başlayan küreselleşme ise, kapitalist ülkeler arasında rekabete dayalı bir bloklaşma (TRIAD) (**Petrella, 1998**) olması biçiminde karakterize edilmektedir.

Neo-liberal literatürde küreselleşme, piyasaların bütünleşmesi ve "gelişmekte olan ülkelerin" büyüme oranlarındaki artma olarak açıklanmaktadır. Daha önce ortaya konulduğu gibi, küreselleşme kapitalizmin bir aşaması olarak onun, sermaye-emek farklılaşması, artı-değerin sürekliliği, toplumsal ilişkilerin meta üretimi temelinde içeriklenmesi gibi ana niteliklerini korumaktadır. Buna karşılık, neo-liberal literatürde iddia edildiği gibi, piyasalarda hatta üretimde bir bütünleşmenin gerçekleştiğini belirtmek zordur. Çünkü, öncelikle, ücretler ve fiyatlar bakımından bütünleşmiş bir küresel piyasa oluşmamıştır (**Wood, 2003**). Ancak daha temel olarak, dünya ekonomisinde; Batı Avrupa, Japonya ve Güneydoğu Asya ile Kuzey Amerika'dan oluşan bir üçlü bloklaşma oluşmuştur. Bu bloklaşmanın en önemli göstergelerinden biri, hem yatırımlar ve teknoloji hem de sosyo-kültürel bakımdan bu üç bölge arasında yoğunlaşmanın, az gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki ve az gelişmiş ülkeler ile bu bölgeler arasındaki bütünleşmeden daha yoğun olduğudur. Nitekim, dünya ticaretinin yaklaşık %73,6'sının bu üç bölgede yoğunlaştığı görülmektedir (**Petrella, 1998**). Dünya nüfusunun sadece %14'ünün bu üç bölgede olmasına karşılık, yatırımların %75'inin bu bölgelerde yoğunlaşması, bütünleşmiş bir üretim sisteminden çok, yüksek derecede yoğunlaşmış bir eşitsizliği göstermektedir. Üstelik, kapitalist ekonomilerin 1914 öncesinden daha açık ve daha fazla uluslararasılaşmış olduğu da kabul edilmemektedir. Nitekim, yabancı sermaye yatırım (FDI) stokları, 1913'de dünya çıktısının %9'unu oluştururken, 1991'de %8,5'ini oluşturmaktadır (**Yaffe, 1996a**). Bu üç bölgedeki başta yatırım yoğunlaşması olarak görülen bütünleşme, diğer ülkeler bakımından bütünleşememe (de-linking) olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bütünleşememe olgusu, Güney Doğu Asya hariç, Afrika, Latin Amerika ve Asya ülkelerini kapsamaktadır. Latin Amerika, Orta Doğu, Afrika ve Orta ile Doğu Avrupa ülkelerinin dünya ticaretindeki payları 1970'li yıllarda %39,2 iken, 1990'da %26,4'e düşmüş ve 2020'de ise, %5'e düşeceği

öngörülmektedir (**Petrella, 1998**). Ayrıca eklemek gerekir ki, küresel sermaye sadece bu üç blokta yoğunlaşmamakta, çok-uluslu şirketlerin oligopolistik niteliklerinde artış ortaya çıkmakta; şirket düzeyinde de yoğunlaşmaktadır. Örnek olarak, 1980'de dünya lastik sanayinin %80'ini 30 şirket paylaşıyor iken, 1990'da toplam çıktının %85'ini sadece 6 şirket üretmektedir. Bu şirketler kendi içlerinde coğrafik olarak üretimi farklılaştırmakta, üretim sürecini mekânsal olarak çeşitlendirmektedirler. Ancak, bu mekânsal çeşitlenme yine büyük ölçüde üçlü blok ile sınırlı kalmaktadır (**Petrella, 1998**).

Küreselleşme ideologları, bu olguyla birlikte dünya ekonomisinde bütünleşmenin sağlanarak gelişmişlik farklarının azaltıldığı ve bilgi ile paranın hızlı dolaşımından dolayı dolaşım düzleminde kültürlerarası bir eklemelenmenin ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Oysa ki, küresel kapitalizmde, finansallaşmanın artmasıyla, üretimde dışlama etkisi yaratılarak, hem genel istihdamın düşürülmesinin sonucu olan borçlanarak tüketim sürdürülmüş ve finansal kârlarda ortaya çıkan aşırı artışlardan kaynaklı olarak gelir bölüşümü daha eşitsiz hale getirilmiş hem de sermayenin eskisine göre daha fazla merkez kapitalist ülkelerde yoğunlaşmasıyla birlikte bu ülkeler ile bağımlı ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı daha da artmıştır. Bu sürecin gelişiminde ve sürdürülmesinde, kapitalist devletler etkin konumda bulunmuşlardır. Aşağıda, küresel kapitalizm ile kapitalist devlet ilişkisi yukarıda ele alınan sürecin dinamikleri kapsamında incelenecektir.

Küresel Kapitalizmde Kapitalist Devletin Konumu

Küreselleşme ve devlet ile ilgili olarak yapılan tartışmaların odağında genel olarak ulus-devlet ve onun gücündeki aşınma yer almaktadır. Ancak, yapılan bu tartışmalarda daha çok ulus-devletin ulus olma niteliği üzerine yoğunlaşmakta, ulus-devletin aynı zamanda kapitalist bir devlet olduğu gözden kaçırılmakta ya da bir tercih veya yöntem olarak dikkate alınmamaktadır. Günümüzde, dünyada ve Türkiye'de gerçekleştirilen devlet reformu niteliğindeki uygulamaların kapitalizm içindeki yerini saptayabilmek bakımından, devletin kapitalist niteliğinden hareket etmek, bütüncül bir çözümleme yapılabilmesi bakımından zorunludur. Bu zorunluluk, küresel sermaye ve devlet arasındaki ilişkinin tekil değil somut düzlemde ortaya konulmasına da olanak sağlayacaktır.

Devlet, toplumsal ilişkiler formu olarak, kapitalist ilişkilerin yeniden üretimini sağladığından,

kapitalist toplumda bir devlet değil, kapitalist bir devlettir. Kapitalist devlet, toplumsal ilişkilerin katılaşmış (rigidified) bir formu olarak aynı zamanda bu toplumsal ilişkileri katılaştırma sürecidir de (**Holloway, 1994**). Devlet bir form olmakla birlikte, sermaye ve devlet arasındaki ilişki yapısal ve tarihsel bir tamamlayıcılık ilişkisidir. Dolayısıyla, kapitalist devlet, olması gereken bir iyi veya siyasal bir güdümlenme aracı olmaktan çok, kapitalizme içkin bir somutluktur. Bu somutluk, katılaşmış bir toplumsal ilişkiler formu olarak devletin, kapitalizmin dışında değil içinde konumlandırılması ve konumlanmasıdır. Bu, devlete ilişkin süreçlerin ve doğrudan doğruya devletin, kapitalist ilişkiler bütünü içinde yer almasıdır. Bürokrasinin konumundan, kamu yararına kadar tüm kamusal olarak adlandırılan süreçler kapitalizm dışı değildir. Çünkü, devlet kapitalist toplumda devlet değil de, kapitalist devlet olarak kabul edilecekse, kamusal olanın bir ayrıcalığı veya idealist anlamlar yüklenmiş ideolojik içeriğinden farklı bir niteliğinin de olmaması ya da kabul edilmemesi gerekir. Bu kapsamda ilk olarak, kapitalist devletin ulus olma niteliğini incelemek ve bu niteliğin sermaye ile olan tamamlayıcılık ilişkisini ortaya koymak gerekir.

Kapitalist Devletin Ulusallığı

Kapitalizmde devlet, ekonomik gücü destekleyerek mülkiyeti koruduğundan; toplumsal düzeni sürdürdüğünden ve birikim için uygun koşulları sağladığından (**Wood, 2003**), kapitalist devlet olma niteliği taşımaktadır. Nitekim, kapitalizmde, diğer üretim biçimlerinden daha fazla, siyasal olarak örgütlenmeye, yasal olarak oluşturulmuş istikrar ve düzenlilik ile öngörülebilirliğe gereksinim duyulmaktadır (**Patriquin, 2012**). Bunun en önemli nedeni ise, kapitalizmde ekonomik alan ile siyasal alanın ya da piyasa ve devletin biçimsel ayrılığıdır. Kapitalist devlette; istikrar, öngörülebilirlik, siyasal olarak homojenleştirilmiş bir mekan gerektirdiğinden, devletin kapitalist niteliği, ulusal bir içerik kazanır. Ulusallık, mekanın siyasal olarak homojenliğinin oluşturulmasını içererek, hem sermayenin hem de işgücü ve metanın dolaşımını kolaylaştırır.

Günümüzde, ulus-devletin gücünün zayıfladığı yönünde yaygın bir kabul vardır. Ancak, küreselleşmeyle birlikte kapitalizm, daha az değil daha çok bir ulus-devletler dünyası haline gelmiştir (**Wood, 2003**). Bu saptama, bir temenni veya olması istenen bir içerik taşımaz. Daha çok, küresel sermaye ile ulus-devlet arasındaki yeni ilişkilerin doğurduğu sonucun bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

Çünkü, devlet, hem emperyal hem de bağımlı ekonomilerde, küresel sermaye için birikimin zorunlu koşullarını sağlamaktadır (**Patriquin, 2012**). Her ne kadar, sermayenin hareketliliği (mobility) ile devletin hareketsizliği arasında bir zıtlık varmış gibi görünse de (**Holloway, 1994**), finansal piyasaların önündeki iç engellerin kaldırılması, kamu mallarının kitlesel özelleştirilmesi ve diğer alanların düzenleme-dışı bırakılması ulus-devletler aracılığıyla sağlanmıştır. Dolayısıyla, kapitalist devlet olarak ulus-devlet, sermaye ile olan geleneksel ilişkisinin temel dinamiklerini korumaktadır. Örnek vermek gerekirse, 76 ülkede yabancı sermaye yatırımları (FDI) ile ilgili olarak yapılan düzenlemelerin %85'inin yabancı sermaye lehinde olduğu bulgulanmıştır (**Panitch, 2000**). Küresel kapitalizm ile ulus-devletin birbiriyle çelişmediğinin bir başka göstergesi ise, devletin, işgücü hareketliliğini denetleyen buna karşılık sermaye hareketliliğini kolaylaştıran siyasalarının varlığıdır.

Ancak, tüm bunlar, küresel kapitalizme özgü kimi farklılıkların ulus-devlet yapılanması bakımından da somutlaşmadığı anlamına gelmez. Küresel kapitalizmde ulus-devletin konumlanması, ulusallık ilkesini geliştirmek değil, sermaye akışkanlığını gerçekleştirmeye yönelik, sıkı göç siyasaları oluşturmak ve sınır kontrolleri ile emek hareketlerini yönetmektir. Böylece, bağımlı ekonomiler, kapitalist piyasalara karşı daha kırılabilir hale getirilmektedir. Örnek olarak, bağımlı ülkelerde ulus-devlet siyasalarıyla, köylüler tek ürün ekiminde uzmanlaştırılarak bağımlı çiftçilere dönüştürülürken, kapitalist merkezlerde, ithalat kontrolleri vb. araçlarla iç tarımlarını koruyabilmektedirler (**Wood, 2003**). Yeni tip yersel olmayan emperyalizm de denilen bu somutluk, her ulus-devlette baskın emperyal gücün egemenliğini yeniden üretmeyi kapsamaktadır (**Panitch, 2000**). Dolayısıyla, kapitalist devletin, siyasal olarak homojen bir mekan yaratarak, sermaye birikimini kolaylaştırması ve değerlerin realize olmasının koşullarını yaratması, küresel kapitalizmde, belli ölçüde aşınmaya uğramış ancak devletin sermaye ile olan ilişkisindeki yapısal konumunu ortadan kaldırmamıştır. Buna karşılık, kapitalizmde mekanın homojenleştirilmesi zorunluluğu, homojen bir ulus-üstü mekan ve/veya siber-mekan düzleminde gerçekleştirilmektedir. Bu mekanı homojenleştirici ilke ulusallık değil, küresel tüketim kültürüdür. Bu kültürün oluşturulmasında ise, farklılaştırılmış bir sivil toplum (**Bull, 2006**) işlevsellik kazanmaktadır.

Bu aşamada sorulması gereken bir başka soru ise, sermayenin küreselleşmesi küresel bir devletin

varlığını gerektirir mi? Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) gibi ulus-üstü kuruluşlar, sermayenin küresel düzeyde hareketliliğini kolaylaştırıcı, uluslararası dolayımdayıcılarıdır (**Patriquin, 2012; Panitch, 2000**). Ancak, bu kuruluşlar, yukarıdaki satırlarda tartıştığımız, ulus-devletin sermaye birikimi ve dolaşımı açısından yerine getirdiği görevleri yerine getirebilme niteliğini tam olarak taşımamaktadırlar. Zaten, küresel kapitalizmde bu tür bir görev aktarımı yerine, çoklu ulusal devletler sistemi aracılığıyla, piyasa zorunlulukları genişletilmekte ve yayılmaktadır (**Patriquin, 2012**). Dolayısıyla, devlet, ulusal sermayelerin dünya piyasasında genişlemesinin güvencesi konumundadır (**Altva-ter, 1978**). Ancak, tüm bunların yanında, ABD'nin, özellikle 1945 sonrasında, ulus-üstü bir mekan oluşturma doğrultusunda hegemonya oluşturmaya yönelik sergilediği çabalarla (**Callinicos, 2007**), küresel devlet olmaya en yakın aday olduğu da ileri sürülmektedir (**Wood, 2003**).

Küresel kapitalizm ve ulus-devlet ilişkisinin iki boyutu olduğu görülmektedir: Bunlardan ilki, emperyal devlet-bağımlı devlet ilişkisinin varlığını koruması bağlamında, bağımlı ulus-devletlerin merkez kapitalist devletler karşısındaki konumunda büyük ölçüde bir farklılaşmanın olmaması, özellikle bağımlı ulus-devletlerin küresel sermayenin dolaşımını kolaylaştırdığı yönündeki tezleri güçlendirmektedir. Nitekim, ilk başlıkta yapılan tartışmalarda da görüldüğü gibi, küreselleşme ekonomik anlamda başta olmak üzere, piyasaların tam bir bütünleşmesinden çok, üretimin ve para-sermayenin üçlü blok içinde yoğunlaşmasıdır. Üretim-sanayi anlamında ise, artık-değer yaratma süreci büyük ölçüde ulusal sermaye odaklı karakterini korumaktadır. Hatta çok-uluslu şirketlerin de büyük çoğunluğunun sermaye yapısı itibarıyla ulusal bir temele dayandığı görülmektedir (**Wood, 1999**). Nitekim, çok-uluslu şirketlerin yarattığı değerlerin %70-%75'i ana ülkede üretilmektedir (**Yaffe, 1996b**). Küresel kapitalizm ulus-devlet ilişkisinin ikinci ve asıl önemli boyutu ise, sermaye ve emek arasındaki günlük ilişkiler konusunda ulus-devletlerin (yerel) işlevselliklerini koruduklarıdır (**Wood, 2003**).

Küresel kapitalizmde, ulus-devlet ile küresel sermaye arasında doğrudan bir karşıtlıktan çok, özellikle, bağımlı ülkeler bakımından bir uyumluluk olduğu; merkez kapitalist ülkeler bakımından ise, bu ülkelerin ulusal sermayelerini genişletmenin tamamlayıcı bir parçası olmaya devam ettikleri açıktır. Kapitalist devlette küresel kapitalizm döneminde ortaya çıkan en temel farklılık, bu devletin ulusal

niteliğindeki aşınmadan çok, refah devlet niteliğini kaybetmesidir.

Kapitalist Devletin Refahı

Küresel kapitalizmde, kapitalizm-devlet ilişkisinin değişmesinin en fazla somutlaşması, refah devletinin tasfiye edilmesinde ortaya çıkmakta ve devlete ilişkin olarak yapılan yeniden düzenleme çalışmalarının odağını da yine bu devletin işlevlerinin dönüştürülmesi oluşturmaktadır. Ancak, tıpkı ulus-devlet tartışmasında olduğu gibi, refah devletinin de kapitalist bir devlet ya da bu devletin dönemsel somutluklarından biri olduğu yine ihmal edilmektedir. Bu ihmal, sorunun kapitalizmin bütünlüğü kapsamında ele alınmasını güçleştirmektedir.

Bu kapsamda olmak üzere küresel kapitalizmde, temel olarak, refah devletinin, küresel sermayenin serbestçe akışını koruyacak ve kolaylaştıracak bir ulus-devletler sistemine dönüştürüldüğü iddia edilebilir (**Panitch, 2000**). Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, refah devleti, refah ve askeri harcamaları gerektiren kendine özgü koşullarda ortaya çıkmış ve sermayenin hızlı birikmesini sağlamıştır (**Yaffe, 1996b**). Refah devletinde, sosyal güvenlik sistemi ve işçiyi koruyan yasalarla, ücretli işçilerin emek güçlerini piyasada meta olarak satmadıklarında, maddi varlıklarını devam ettirmeleri sağlanarak, emek üzerinde sermayenin egemenliğinin sınırlandırıldığı görüntüsü yaratılmaktadır. Tüm bu uygulamalar, bir devlet fetişizmi yaratılarak onun toplumsal yaşam için bir zorunluluk olduğu izlenimini ortaya çıkartmıştır. Oysa ki, kapitalizmde üretimin amacı toplumsal geçimlik değil, artık-değerin üretimidir (**Müller, 1978**). Bu kapsamda olmak üzere, birbirinin zıttı olarak görünen, Keynesçilik ile neo-liberalizm, sermayenin gerektirdiği değişimin, ideolojik yansımalarından daha fazla bir şeyi ifade etmez (**Yaffe, 1996b**).

Refah devleti, kapitalizmin gelişiminin kendine özgü koşulları içinde oluşan bir kapitalist devlettir. Bu özgün koşullardan en önemlisi, SSCB'nin varlığıdır. Bununla birlikte, devletin özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerini yerine getirmek bakımından etkin konumu, dönemin birikim koşulları kapsamında değerlendirilmelidir. Bir kapitalist devlet olarak refah devletinde, eğitim, sağlık vb. uygulamalarla, ücretliler dolaylı olarak fonlanıp talebin sürekliliği sağlanmaktadır. Tüm bunlar karşısında, başta sağlık, eğitim gibi refah hizmetlerinin vazgeçilmezliği, bunların devlet tarafından yerine getirilen kamusal hizmet olmalarından kaynaklanmaz. Çünkü, kamusal hizmet, kapitalist toplumda devletin ortak iyiyi

temsil ettiğine ilişkin ideolojik bir söylemdir. Buna karşılık, sağlık ve eğitim hizmetlerinin vazgeçilmezliği, toplumsallığın bir gereği olarak temellendirilmelidir. Herkesin eşit biçimde refah hizmetlerinden yararlanması, bunları sırf devletin yürütmesinden ve devlet yürüttüğü için bir kamusal kazançlarından dolayı değil, toplumsal varoluşun bir zorunluluğu olarak talep edilme gereğine dayanmaktadır. Kapitalist bir devlet olarak refah devletinin sunmuş olduğu bu hizmetler, kapitalizmin bütünlüğü kapsamında, kapitalist birikimin pozitif dışsallıkları olmaktan başka bir anlam ifade etmemektedir.

Küresel kapitalizm döneminde gerçekleştirilen devlete ilişkin düzenlemeler iki bağlamda değerlendirilebilir. İlk olarak, yoğun bir biçimde gerçekleştirilen özelleştirmeler ve piyasa odaklı yeniden düzenleme çalışmaları, devletin var olan ve mutlak bir iyilik olarak sunulan kamusalılığına yönelik uygulamalar değildir. Çünkü, zaten devlet kapitalist bir nitelik taşıdığı için, devletin yeniden piyasalaştırılması gerekmez. Ancak, yapılan bu düzenlemeler, zaten kapitalist olan devleti "piyasacı" yapmaktan çok, küresel sermaye hareketleri kapsamında yeniden örgütlenmek anlamına gelmektedir. Refah devleti döneminde, ulusal kapitalist sermayelerin yeniden üretimi yine devlet tarafından sağlanmaktaydı. Küresel kapitalizmde ise, devlet, emeğin hareketliliğini kontrol eden ve düzeni sağlayan nitelikleri saklı kalmak koşuluyla, küresel sermayenin akışkanlığını kolaylaştıran bir form olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Devlette piyasacı kuralların etkin kılınması, hem merkez hem de bağımlı kapitalizmler bakımından, sermaye hareketliliği ve birikimin geçerli bir zemine oturtulmasıdır.

Bilindiği gibi, küresel kapitalizmde finansallaşmanın artması ve üretim üzerinde baskın konuma gelmesi, öncelikle para-sermayenin serbest dolaşması ve bu dolaşımın kolaylaştırılması bakımından kapitalist devletin yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Para-sermayenin serbestçe ve daha düşük maliyetle dolaşımının sağlanması, devletin işlem maliyetleri bakımından piyasaya olan yükünün de yeniden değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Merkez kapitalist ülkeler odaklı üçlü bloklaşma ise, bu bloklarda yoğunlaşan yatırım ve meta üretimi için pazar oluşturmak bakımından hem bunların kendi içindeki rekabet edebilirlikleri ve pazar paylarını artırmaları hem de bağımlı ülkelerin yeni pazarlar olarak edinilmesi kapsamında, devletin siyasal olarak homojen bir mekan oluşturmaktan çok, küresel meta dolaşımını kolaylaştırıcı bir içerikte yeniden düzenlenmesini gerektiren zorunluluklardır.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi de, zaten kapitalist olan refah devletinden bir kopuştan çok, küresel kapitalizmin bir gereğidir. Çünkü, küresel kapitalizm, devletin sosyal işlevlerinden bir kaçışı simgeler (**Patriquin, 2012**). Devlet artık, eğitim ve sağlık hizmetleriyle talebin dolaylı fonlayıcısı olmadığından, bu hizmetler yeni birikim bakımından maliyet oluşturuca birer kaleme dönüşmektedir. Devletin küresel kapitalizmdeki yeni konumu, sermaye hareketlerini kolaylaştırıcı ve emeği kontrol edici bir nitelik taşıdığından, bu yeni kamusalılıkta aslında toplumsal bir gereklilik olarak verilmesi gereken hizmetler, belli ölçüde sivil toplum ekseninde yürütülmeye çalışılmakta ve yeni sivil-kamusalılık içinde meşru zemine oturtulmaktadır. Bu yeni-sivil kamusalılık, küresel kapitalizmin, ulus-üstü homojen mekânının tamamlayıcı bir unsurudur. İlke olarak da, ulusal kapitalizmden niteliksel olarak farklılaşmaz.

Bitirirken...

Kapitalizm, merkez kapitalist ülkelerde ortaya çıkan ve gelişen bir üretim biçimidir. Diğer ülkelerin bu üretim biçiminden etkilenmeleri, kapitalist birikimin bir zorunluluğu olarak gelişen emperyalizmin zorlamaları ile olmuştur; olmaktadır. Bağımlı ülkeler bakımından kapitalizm, rekabetçi düzlemde gelişen ve oluşan bir üretim biçimi olmaktan çok, merkezdeki birikimin tamamlayıcı unsuru olmak bakımından, eklemelenilen bir nitelik taşımaktadır. Bundan dolayı, bağımlı ülkelerde kapitalistleşme ancak merkez sermaye ekseninde bir konumlanmayı ifade eder. Bu konumlanış, feodalite gibi eski ve farklı üretim biçimlerini kapsadığı gibi, ticaret gibi kapitalist birikimin dolaşımını etkileyen ara formları da barındırmaktadır. Dolayısıyla, küresel kapitalizmin etkileri sınırlı ölçüde de olsa farklılaşabilmektedir.

Kapitalizmde devlet, bir formdur ancak sermaye ve devlet arasındaki ilişki bir moment değil, yapısal bir ilişkidir. Bundan dolayı, devlet, küresel kapitalizmde de kapitalist devlet olarak, yapısal ilişki kapsamında yeniden örgütlendirilmektedir. Bu yeniden örgütlendirilmenin odağında ise küresel sermaye akımlarının akışkanlığı ve emeğin toplumsal denetimi yer almaktadır. Kapitalist devletin birer görünümüleri olduklarından kuşku duyulamayacak olan ulus-devletin konumundaki zayıflama ile refah devletinin geriletilmesi, sermaye ile devlet arasındaki yapısal ilişkinin yeni içeriğinin bir zorunluluğudur. Bu zorunluluk karşısında, refah devletinin ortaya çıkardığı pozitif bir dışsallık olarak eğitim ve sağlık hizmetlerinin devlet tarafından verilmesi, toplum-

salığın bir zorunluluğudur. Bu toplumsallık ise, insanın varlıksal bütünlüğünü korumak temeline dayanır. Kökü kapitalist devlette olan söylemsel bir kamusalılığı içermez.

Kaynakça

- Altwater, E.** (1978) *Some Problems of State Interventionism: The Particularization of the State in Bourgeois Society*, in J. Holloway- S. Picciotto (eds.) *State and Capital-A Marxist Debate*, London: Edward Arnold Publishers Ltd, s. 40-3.
- Bull, M.** (2006) *States of Failure*, *New Left Review*, 40: 5-25.
- Callinicos, A.** (2007) *Does Capitalism Need the State System*, *Cambridge Review of International Affairs*, 20(4): 533-49.
- Foster, J.B., Magdoff, F.** (2008) *Financial Implosion and Stagnation-Back to the Real Economy*, *Monthly Review*, October: 1-22.
- Foster, J.B.** (2008) *The Financialization of Capital and the Crisis*, *Monthly Review*, April: 1-15.
- Holloway, J.** (1994) *Global Capital and the National State*, *Capital and Class*, Spring(52): 23-49.
- Müller, W., Neusüss, C.** (1978) *The Welfare State Illusion and the Contradiction between Wage Labour and Capital*, in J. Holloway- S. Picciotto (eds.) *State and Capital-A Marxist Debate*, London: Edward Arnold Publishers Ltd, s. 32-40.
- Panitch, L.** (2000) *The New Imperial State*, *New Left Review*, 2, March-April: 5-20.
- Patriquin, L.** (ed.) (2012) *The Ellen Meiksins Wood Reader*, Leiden: Brill, s. 244-262.
- Petrella, R.** (1998) *Globalization and Internationalization: The Dynamics of the Emergin World Order*, in R. Boyer-D. Drache (eds.) *States Against Markets-The Limits of Globalization*, London: Routledge, s. 45-61.
- Wood, E. M.** (1999) *Unhappy Families: Global Capitalism in a World of Nation- States*, *Monthly Review*, 51(3): 1-13.
- Wood, E.M.** (2003) *Globalization and the State: Where is the Power of Capital*, in A. Saad-Filho (ed.) *Anti-Capitalism-A Marxist Introduction*, London: Pluto Press, s. 127-41.
- Yaffe, D.** (1996a) *Globalization: A Redivision of the World by Imperialism*, <http://www.rcgfrfi.easynet.co.uk/marxism/articles/glob131.htm>, s. 1-9.
- Yaffe, D.** (1996b) *The Politics and Economics of Globalization*, <http://www.rcgfrfi.easynet.co.uk/marxism/articles/glob137.htm>, s. 1-9.
- Yeldan, E.** (2009) *On the Nature and Causes of the Collapse of the Wealth of Nations, 2007/2008: The End of a Facade Called Globalization*, http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/Yeld, February, s. 1-15.